

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ І ОХОРОНИ РОДОВИЩ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД ЗАКАРПАТТЯ

ІВАНЧО І.В.

Закарпатська обласна державна адміністрація

Одним із пріоритетних напрямів роботи облдержадміністрації в умовах трансформації економіки є підвищення ефективності використання природних ресурсів області і розвиток виробництва на базі місцевої сировини, важливою складовою якої є унікальні мінеральні води.

На території області налічується понад 360 різних за хімічним складом і лікувальними властивостями родовищ та джерел мінеральних вод загальним дебітом близько 10 тис. м³ на добу, з яких на сьогодні використовуються лише 5,7 відсотка.

В системі взаємопов'язаних проблем раціонального використання мінвод області головне місце займає недостатнє освоєння наявного дебіту свердловин, тобто незадовільне використання мінерально-сировинного потенціалу області.

Такий стан використання мінвод області певною мірою є наслідком недосконалості діючої на сьогодні системи користування родовищами, за якої основні найбільш відомі і затвердженими запасами були передані на баланс гідрогеологічної режимно-експлуатаційної станції (ГГРЕС) об'єднання "Закарпаткурорт", що практично зробило її монополістом на обласному ринку. Дебіт більшості свердловин використовується недостатньо і ГГРЕС не має можливості суттєво змінити ситуацію в бік збільшення обсягів використання. Для нарощування обсягів використання мінвод області необхідне вкладання додаткових інвестицій в санаторії та заводи, цехи розливу. Але інвестори не хочуть вкладати кошти в освоєння родовищ, не маючи гарантії того, що новозбудований цех розливу або санаторій завтра не залишиться без води. А такою гарантією може бути тільки ліцензія на користування родовищем мінводи. Виходить, що ГГРЕС має на балансі родовища, але не має можливості нарощувати обсяги використання води, а інвестори-підприємці, навпаки: не мають свердловин родовищ, але мають кошти на їх освоєння. Виникає протиріччя і вирішити його в рамках діючої системи користування надрами, що склалась у минулі роки, було неможливо. Тому необхідно міняти застарілу систему користування родовищами, тобто перерозподіляти родовища так, щоб і інші, крім ГГРЕС, мали доступ до надр і виділяли кошти на їх освоєння. Облдержадміністрація вважає, що необхідно у разі наявності декількох заявників на експлуатацію одного і того ж родовища мінеральної води з метою залучення додаткових недержавних інвестицій і більш раціонального (ефективного) використання надр надавати ліцензію не на все родовище, а на одну свердловину як ділянку родовища із наступним перезатвердженням запасів в Державній комісії по запасах за рахунок користувача.

Такий шлях підвищення ефективності використання ресурсів мінеральних вод області підтримують і Державний комітет України по нагляду за охороною праці, і спеціалісти та науковці області.

Опоненти викладеної точки зору свою незгоду пояснюють тим, що нібито при цьому родовище опиниться без єдиного господаря, який би забезпечував його раціональну експлуатацію і охорону від виснаження. Але і ця пересторога врахована і Держкомгеології запропоновано облдержадміністрацією на цей випадок визначати головного користувача або користувача-координатора, який відповідає за все родовище і забезпечує на пайових засадах за

договорами з іншими власниками ліцензій замовлення проекту розробки родовища, зон гірничо-санітарної охорони, проведення гідрогеологічних спостережень та виконання заходів з охорони надр.

При такому підході вирішується проблема як збільшення обсягів використання мінвод, так і їх надійної охорони від виснаження та забруднення.

Крім того, ми враховуємо і те, що разом ГТРЕС та ВАТ "Свалявські мінводи" реалізують 99% мінвод, видобутих для продажу вторинним споживачам.

Таке, можна сказати, монопольне становище на обласному ринку має також негативні економічні наслідки для інших суб'єктів підприємницької діяльності, які змушені купувати воду для розливу по цінах, в яких закладена рентабельність видобутку до 100 і 300 відс. І це в той час, коли більшість підприємств не може і мріяти про такі надприбутки.

Тому з метою впорядкування використання родовищ, залучення додаткових небюджетних інвестицій та виконання постанови Кабінету Міністрів України від 31.08.95 р. № 709 "Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів (ліцензій) на користування надрами" облдержадміністрацією проведено конкурс суб'єктів підприємницької діяльності на кращий проект розробки родовищ, переможці якого отримали погодження облдержадміністрації для надання ліцензій в Держкомгеології.

В погодженнях враховано специфіку кожного родовища і визначено особливі умови користування надрами, що спрямовані на запобігання негативним екологічним наслідкам, та суворе дотримання норм, правил і стандартів користування ділянками надр, а також недопущення монополізму на охорону надр від виснаження.

Друга проблема, яка стримує процес нарощування обсягів використання мінвод області, — це недостатня геологічна вивченість родовищ.

Найбільш освоєні і розвідані родовища мінвод Свалявщини.

Однак Свалявський район практично вичерпав свої можливості по збільшенню експлуатаційних запасів мінвод. Для подальшого нарощування видобутку лікувальних і столових мінеральних вод та створення на їх базі мережі санаторно-лікувальних закладів найбільш перспективними є Міжгірський, Рахівський та Великоберезнянський райони. Тому підприємницьким структурам слід менше розраховувати на Свалявські мінводи, які уже розподілені, а залучатись до освоєння нових родовищ.

У зв'язку із зменшенням бюджетного фінансування в останні роки значно скоротились обсяги гідрогеологічних і екологічних дослідних робіт, які здійснює в області геологорозвідувальна експедиція.

Вихід із такого становища бачимо в залученні небюджетних коштів на пошуки, розвідку і гідрогеологічне вивчення мінеральних вод.

Тому слід відмітити в позитивному плані те, що в області розпочався процес пошуку і розвідки родовищ мінвод за кошти комерційних структур.

За період 1990–1997 рр. на 5 родовищах області велись роботи по пошуку, розвідці і гідрогеологічному вивченню мінеральних вод із залученням небюджетних коштів на загальну суму 130 тис. грн.

Входить в практику роботи і фінансування окремих заходів гідрогеологічного вивчення родовищ мінеральних вод із обласного позабюджетного фонду охорони навколишнього природного середовища. Так, в цьому році буде профінансовано завершення розробки кадастру мінвод області.

Крім вирішення проблем ліцензування та подальшого геологічного вивчення родовищ мінвод, облдержадміністрація багато уваги приділяє питанням рекреаційного і промислового використання (розливу) мінвод.

В процесі економічної кризи, зміни форм власності та структур управління відбувся різкий спад завантаженості санаторіїв та випуску мінеральної води заводами розливу.

У 1997 році подолано спад використання мінеральних вод як санаторіями, так і заводами розливу, і загальне споживання мінвод в області зросло в порівнянні з 1996 роком на 32780 м³. Кількість суб'єктів підприємницької діяльності, що займаються розливом мінвод, збільшилась з 16 до 37.

Наростили обсяги виробництва мінвод Ужгородський завод продтоварів, фірми "Алекс" та "Мрія" Свалявського району, які за обсягами розливу займають в області відповідно перше та друге місця після ВАТ "Свалявські мінеральні води". На жаль, найбільший в області виробник мінвод ВАТ "Свалявські мінводи" і в 1997 році зменшив на 11,9% випуск мінеральної води.

Рентабельність підприємств по розливу мінвод в цілому задовільна і коливається від 10 до 40%. Посилюється увага заводів розливу до вивчення ринків збуту, до ведення сучасної ефективної реклами своєї продукції з метою її просування на нові ринки. Так, недавно мінводи ВАТ "Свалявські мінводи" були представлені на міжнародній виставці "Інтердрінк-97" в Москві, де із 30 видів мінеральних вод виставки Свалявські мінводи зайняли всі три призові місця. Золоту медаль отримала мінвода "Свалява". В 1997 році неодноразово відзначалась дипломами на різних виставках і мінеральна вода "Поляна-Купіль" фірми "Алекс".

Збільшуються відрахування заводами коштів у місцеві бюджети. Наприклад, тільки одне ТОВ "Мрія" в минулому році сплатило в бюджет більше півмільйона гривень при чисельності працівників заводу розливу 57 чоловік. Однак поряд із першими позитивними наслідками подолання спаду розливу мінвод в області є ще ряд недоліків і невирішених проблем, над якими нам належить працювати найближчим часом.

Головна з них – забезпечення належної якості розливої заводами мінводи, максимальне збереження і донесення до споживача її природних лікувальних та смакових властивостей.

Не може не турбувати такий стан з виробництвом мінеральних вод, коли з перевірених управлінням у справах захисту прав споживачів 392 декалітрів знято з продажу 206,4 декалітра, або 52,6% перевіреної кількості мінвод.

За 1997 рік фахівцями держсанепідемслужби по мікробіологічних показниках було досліджено 187 проб мінеральної води і при цьому 17 проб не відповідало стандарту.

Багато відхилень від вправил експлуатації допускається при транспортуванні мінеральних вод, їх зберіганні та маркуванні.

Негативно позначається на розливі мінвод низька якість вуглекислоти Свалявського заводу продтоварів. Керівництву заводу продтоварів при допомозі відповідних обласних управлінь слід вжити заходів по налагодженню виробництва якісної вуглекислоти в необхідних обсягах.

Не можна обминати і такий важіль поліпшення якості розливу мінвод, як лабораторії, якими поки що забезпечені не всі заводи.

В переліку проблем поліпшення якості мінвод області з'являються і нові аспекти, зумовлені особливостями нашої перехідної економіки, – фальсифікація торгових марок. Вже відомі непоодинокі факти, коли під маркою Закарпатських мінвод продаються зовсім не Закарпатські і зовсім не мінеральні води. І це робиться як у нас в області, так і за її межами, що не тільки шкодить здоров'ю споживачів, підриває авторитет наших мінвод, але й негативно впливає на авторитет та економічні інтереси тих підприємств, які працюють чесно і виготовляють якісну продукцію.

Вирішення згаданих проблем бачиться у запровадженій обов'язковій сертифікації мінеральних вод, виготовленні етикеток і тари із трьома, п'ятьма ступенями захисту від підробки та посиленні контролю з боку центру стандартизації, управління захисту прав споживачів.

Зараз мінеральна вода продається де завгодно і немає спеціалізованих магазинів для її реалізації. Слід, на нашу думку, повернутися і до тих часів, коли в кожній аптеці продава-

лись лікувальні мінеральні води і надавались споживачам кваліфіковані поради щодо вживання при тих чи інших захворюваннях.

У рекреаційному використанні мінеральних вод, і в першу чергу перед “Закарпаткурортом” як головним і пріоритетним користувачем, стоїть завдання суворого дотримання правил експлуатації свердловин, впровадження сучасних технологій лікування, які дають економію мінеральних вод без пониження лікувального ефекту.

В умовах зростаючого техногенного навантаження на родовища мінеральних вод все актуальнішою стає проблема охорони надр. Незважаючи на наявність багатьох контролюючих органів, в т. ч. державних, ефективний контроль за використанням та охороною надр поки що не забезпечується. Свідченням цього є те, що окремі суб’єкти підприємницької діяльності допускають грубі порушення правил експлуатації свердловин мінвод.

Ці порушення стали наслідком послаблення державного контролю за використанням та охороною родовищ мінвод.

З метою посилення державного контролю за використанням і охороною унікальних родовищ мінеральних вод області в 1997 році з ініціативи облдержадміністрації вперше в Україні створено спеціальний підрозділ – Міжрегіональний центр по раціональному використанню родовищ мінеральних вод, а також нове, з правом юридичної особи, управління Держнаглядохоронпраці в Закарпатській області на базі колишньої інспекції, яка підпорядковувалась Карпатському територіальному управлінню Держнаглядохоронпраці в Івано-Франківській області.

Необхідно посилити контроль за санітарним та екологічним станом наших родовищ мінвод і державному управлінню екобезпеки, обласній санепідемстанції, екологічній прокуратурі.

Останнім часом особливої гостроти починають набувати питання обліку, захисту від розкрадання та відпускних цін на мінеральні води.

Більшість вторинних користувачів, тобто суб’єктів підприємницької діяльності, що купують воду для розливу у ВАР “Свалявські мінводи”, не задоволені розмірами діючих цін. Трохи нижчі відпускні ціни в об’єднанні “Закарпаткурорт”. Але і вони не схвалюються покупцями. Крім того, ВАР “Свалявські мінводи” продає мінеральну воду одним покупцям по 15 грн. за 1 куб. м., іншим по 40 і більше грн. Ми виносили вже це питання на спеціальну нараду. Однак відділення Антимонопольного Комітету не вбачає в цьому порушення, бо ціни договірні, і не вживає по суті ніяких заходів впливу на ВАР “Свалявські мінводи”. Сама ж проблема від такого роз’яснення не зникла, і ми б хотіли ще раз почути тут, в присутності усіх, хто купує воду у ВАР чи ГГРЕС, і вважаємо що відділенням Антимонопольного Комітету, державною інспекцією по цінах необхідно навести порядок у цій справі.

А те, що ціни високі, підтверджують і бухгалтерські дані минулого року, коли рентабельність видобутку мінвод для сторонніх споживачів в ГГРЕС досягала 100 відс., а на ВАР – до 300 відс. На жаль, бухгалтери і економісти ГГРЕС та ВАР “Свалявські мінводи” після критики стали “мудріші” і показують тепер на 1998 рік рентабельність не більше 10 відс.

Нашим інспекціям по цінах, податковій і іншим контролюючим органам тут є над чим попрацювати спільно з відділенням Антимонопольного комітету. Необхідно встановити середньозважену ціну по відпуску мінводи.

Щодо обліку використання мінвод та їх охорони від розкрадання, то тут в першу чергу повинні сказати своє слово органи Держнаглядохоронпраці, в обов’язки яких входить контроль правильності обладнання свердловин контрольно-вимірювальними приладами обліку видобутку. Непочатий край роботи тут і для новоствореного Міжрегіонального центру по раціональному використанню родовищ мінвод.

Причетні до цих питань (через контроль правильності і повноти обліку та плати за видобуту воду) і державні податкові адміністрації, екологічна прокуратура та інші правоохоронні і контролюючі органи.

За останні два роки в розвиток розливу мінвод області вкладено близько 8 млн. доларів, що дало можливість запровадити сучасні технології та обладнання.

За розпорядженням голови облдержадміністрації утворена інформаційно-комп'ютерна система природних рекреаційних ресурсів області з метою пошуку потенційних інвесторів та реклами інвестиційної привабливості області. Науково-практичному об'єднанню "Реабілітація", управлінню економіки необхідно якомога ширше використовувати новостворену систему для залучення інвестицій.

Системний і комплексний підхід до вирішення вищенаведених проблем дозволить значно покращити стан використання та охорони родовищ мінеральних вод Закарпаття.

S u m m a r y

STATE AND PERSPECTIVES FOR RATIONAL USE AND PROTECTION OF MINERAL WATERS DEPOSITS IN TRANSCARPATIA

Ivancho I.V.

Transcarpathian Regional State Administration

The analysis of state and perspectives for mineral waters deposits utilization in Transcarpathia, their protection from pollution and exhaustion are analised.

The ways of improvement of mineral waters deposits geological study and their curative features, increasing of mineral waters bottling effectiveness and their recreational utulization are determined. Directions of innovational-investational activities in the field of mineral waters deposits use and methods of strengthening of the control for mineral waters deposits security are represented.